
Taraconensium Regis - Tarragonia per Aragó

Autor:

Data de publicació: 12-09-2019

L'Ivan Giménez, seguint les passes d'En Miquel Llauradó, aporta una prova irrefutable que hi ha hagut una política sistemàtica de desubicar personatges de la nostra història per fer-los aragonesos. També demostra que en molts textos «Tarragona» ha estat substituïda per «Aragó». Així, fan «aragonès» el cosmògraf Jeroni Girava, nascut a Tarragona. En Girava és, en realitat, d'origen «tarragonès».

Ja fa uns anys que vam presentar un estudi on recopilàvem les teories més rellevants respecte de l'origen del nom «Aragó». D'entre totes elles vam destacar la que provindria de Tarragona [1].

Tot seguit, vam publicar un glossari d'autors que anomenaven el rei i el regne d'Aragó com a Tarragona [2]

Tenim, doncs, que una de les teories de l'origen del nom «Aragó» el fa derivar de «Tarragona». Si, a més a més, hem comprovat com, en el transcurs dels segles, diferents autors de diverses nacionalitats anomenen el territori i el rei aragonès com «de Tarragona»; si som sabedors que en un alt grau de probabilitat la història de Catalunya ha estat reescrita, ens preguntem: és possible que se substituís intencionadament el nom de «Tarragona» pel d'«Aragó»?

En Miquel Llauradó, investigador i col·laborador de l'Institut Nova història, a la seva conferència de l'any 2014 El cosmògraf Girava i l'historiador Calvete de la Estrella: dos catalans del segle XVI, ens il·luminava amb una troballa d'allò més interessant.

En Jeroni Girava fou un reconegut matemàtic, cosmògraf i enginyer tarragoní que estigué a les ordres de l'emperador Carles I. Fou autor de l'obra *Dos libros de Cosmographía*, editada l'any 1556 a Milà i reeditada a Venècia al 1570. Tenim les portades de les dues edicions.

Portada de 1556:

Si ampliem la capçalera de la imatge:

Dos libros de cosmographia compuestos nuevamente por Hieronymo Girava
Tarragones

A l'interior de l'obra, en els anunciats del llibre primer i segon ens confirma En Girava com a «Tarragones».

És a dir, com podem observar el mateix Jeroni Girava, a la primera edició de la seva obra, es deia natural de Tarragona. Fixem-nos ara en la segona edició del llibre, estampada el 1570.

Portada de 1570:

Com hem fet abans, ampliïm l'enunciat de la portada:

Cosmographia y geographia del S. Hieronimo Girava Tarragones

Igualment, als encapçalaments dels llibres primer i segon...

Lib (il·legible) mero de la cosmographia de Hieronymo Girava Tarragones.

Libro segundo de la cosmographia de Hieronymo Girava Tarragones

Restava ben clar, doncs, que tant a la primera edició de Milà (1556), com a l'edició de Venècia (1570), En Girava es té per natural de Tarragona i per això es proclama tothora «Tarragonès».

L'any 1553, En Jeroni Girava, conjuntament amb el seu deixeble Pedro Juan de Lastanosa, va traduir una obra del francès Oronce Finé anomenada Los dos libros de geometría practica.

S'ha de matisar que aquesta traducció mai s'edità i ha arribat als nostres dies de forma manuscrita.

Portada 1553:

Ampliació de la portada:

Los dos libros de geometría practica de Oroncio Fineo Delphinatense, profesor regio de matemáticas en París; traducidos de latín en lengua española por Pedro Juan de la Estanosa de Bruselas y dispuestos y ordenados por Hieronimo Girava Tarraconense año 1553

Si anem al pròleg:

Prologo dirigido al serenissimo y potentissimo principe don Phelippe primero de este nombre rey de Inglaterra, Francia, y Hybernia, Principe de Spaña et nuestro señor por Hieronymo Girava tarraconense.

A l'interior del pròleg, però, notem la substitució del gentilici «tarragonès» pel d'«aragonès»:

...Yo aunque lastimado tambien de mis primeros maestros y poco exercitado en las buenas letras (que tarde he aprehendido) como en la lengua spañola (que allende de ser ---ratllat--- Aragones en muchos años de peregrinación sabre algun tanto olvidado) con deseo de ayudar en algo a mi nacion tuve por bien de hurtar a otros mayores estudios y ocupaciones mias algunos ratos de trabajo: para poner en lengua Spañola la Geometria vulgar de Orantio...

Ampliació de la ratlladura:

Es pot apreciar com apareix ratllat el gentilici «tarragonès» i d'una manera barroera afegeixen «Aragonès».

Per si algú té cap dubte que sota la ratlladura hi posava «tarragonès» afegim-hi una prova encara més clara i definitiva. La trobem a l'enunciat del llibre primer:

Dos libros de geometria vulgar de Orontio Fineo Delphinatate traduzidos en lengua Española por Hieronimo Girava (t)A(r)ragones

Hom pot observar com la forma escrita «tarragones» és ratllada la «t» inicial, i la «A» majúscula tapa «ar» per canviar el gentilici final de «tarragones» a «aragones», d'una forma encara més evident i maldestra que l'anterior.

Per acabar, quan arribem a la fi del manuscrit i a l'hora d'exposar-ne la datació, ho fan d'aquesta manera:

Fin de la Geometria practica de Orontio Fineo Delphinatate
Traducida por Pedro Johan de Lastanosa
En Bruselas año15(6)53 estando en compañía de Girava
Febrary 1553

La composició de la traducció de l'obra del francès Fineo és datada l'any 1553 precisament per aquesta nota a peu de llibre. Però com es pot observar, el mateix «autor» s'equivoca d'any, ja que ha d'esborrar el «6» de 1563 i corregir-lo pel «5» del 1553. Detall significatiu, ja que la gent solem equivocar-nos de dècada quan canvia el guarisme (quan de 2019 passem a 2020, per exemple), però sempre solem posar el de la dècada anterior, que és la que estem acostumats a escriure. Mai ens equivoquem posant la dècada del futur (l'any 2019 ningú escriurà, per error, «2029»). I l'error és encara més inassumible quan l'obra està redactada de forma manuscrita. Doncs bé, això és el que li va passar a l'autor de la datació d'aquest manuscrit. Es va projectar al futur? O es va equivocar perquè aquesta traducció al castellà es va fer en algun moment de la dècada dels 60? Creiem que aquesta és la hipòtesi més probable. Tot plegat podria respondre a l'eliminació d'una traducció catalana primigènia i a l'intent —ben maldestre, cal recordar— de transformar En Girava en un aragonès. Així, doncs, i atenent al fet que es dona per mort En Girava l'any 1556, calia datar la traducció al castellà el 1553, l'any de la feina del nostre cosmògraf, com si aquest l'hagués traduïda originalment al castellà —talment ho faria un aragonès, ens fan creure— en lloc de al català, fet que caldria considerar més natural, si s'autoproclamava «tarragonès».

Com a cloenda, direm que estem en condicions d'afirmar que En Jeroni Girava va néixer a Tarragona a finals segle XV. Ho corrobora el també tarragoní Lluís Pons d'Icart, nat a Tarragona entre els anys 1518/20 i finat el 1578. La dada es veu reforçada pel fet que el mateix Pons d'Icart fou coetani d'En Girava.

Igualment, les portades i els enunciats dels llibres primer i segon de l'obra d'En Girava, tant en l'edició de 1556 com en la de 1570, ens certifiquen que l'autor era «tarragonès». Aquells que defensen un Girava aragonès són els qui, prenent com a prova la traducció que hem analitzat, no fan cap tipus d'esment a les ratlladures mostrades i converteixen En Girava en un aragonès il·lustre.

Gràcies a En Miquel Llauredó i a la seva conferència hem pogut estirar el fil fins a demostrar l'origen tarragonès d'En Girava. Perquè, fins a dia d'avui, cap dels qui defensen l'origen aragonès del cosmògraf citen cap altra font primigènia que no sigui la presentada en aquest escrit. Una font del tot manipulada, com s'ha pogut certificar a la vista de tothom. I al capdavall, tot això ens permet de reafirmar-nos en la posició que ha existit una intenció clara de reescriure la història, i que allà on hauria de dir «Tarragona» s'ha volgut substituir per «Aragó». En futurs articles mostrarem més proves d'aquesta substitució.

Ivan Giménez

18/07/2019

Notes bibliogràfiques:

- [1]<https://www.inh.cat/articles/Teories-i-opinions-respecte-a-l'origen-del-nom-Arago-.Breu-recorregut-historiografic>
[2]<https://www.inh.cat/articles/Breu-recull-d'autors-que-anomenen-al-rei-i-regne-d'Arago-com-Tarragona>

L'Ivan Giménez continua trobant exemples del 'Regnum Tarraconense'. Fins a principis del segle XVIII determinats autors tenien la necessitat d'advertir al lector que el Regne d'Aragó era el Regne de Tarragona. Per què els historiadors catalans actuals obvien o silencien tota la documentació que anem trobant sobre l'existència d'un regne de Tarragona?

Regnum Tarraconie et Catellonie

Juan de Hevia Bolaños i el seu Laberinto de comercio terrestre y naval...

Guillermo Lohman Villena (1915-2005) fou un il·lustre historiador peruà que a l'any 1961 encetava el seu estudi Entorno de Juan de Hevia Bolaños d'aquesta manera:

“Desde el mismo instante de su aparición, en 1603 la Curia Philippica y en 1617 el Labyrintho de comercio terrestre y naval, ambas obras se granjearon envidiable crédito, al punto de reimprimirse sin cesar hasta mediados del siglo pasado, sumando en junto 38 ediciones conocidas.”[1]

El mateix Lohman, unes línies més avall, ens descriu la rellevància de les mencionades obres:

“Tan amplia nombradía y tan frecuentes reediciones son prendas de un mérito ciertamente excepcional y de una actualidad inmutable, como no podía ser de otro modo, ya que la Curia Philippica se acepta como la primera monografía de Derecho procesal, y el Labyrintho como el único tratado de Derecho mercantil españoles hasta comienzos del siglo XIX.”

L'autoria de les obres és donada a Juan de Hevia Bolaños (1570-1623), malgrat que Guillermo Lohman l'any 1961 a l'estudi esmentat dubtava que fos En de Hevia, l'autor. Des de l'any 2001, però, gràcies en bona part al treball realitzat per José María Muñoz Planas al seu Defensa y elogio de Juan de Hevia Bolaños, primer mercantilista español, es pot cloure i confirmar que l'asturià Juan de Hevia Bolaños en fou el responsable. L'any 1644 veié la llum una edició pòstuma, la qual fonia la Curia Philippica i el Labyrintho en una sola obra anomenada Primera y Segunda Parte de la Curia Filipica.

De les tres obres que hem esmentat, aleshores, es té constància de 38 edicions repartides en:

Curia Philippica

- I. Lima, Antonio Ricardo, 1603
- II. Valladolid, Andrés de Merchán, 1605
- III. Valladolid, Juan Godínez de Millis, 1609
- IV. Valladolid, Juan Godínez de Millis, 1612
- V. Madrid, Luis Sánchez, 1616
- VI. Madrid, Viuda de Fernando Correa, 1622
- VII. Madrid, Domingo González, 1627

Labyrintho...

- I. Lima, Francisco del Canto, 1617
- II. Madrid, Luis Sánchez, 1619
- III. Madrid, Viuda de Alonso Martin, 1619
- IV. Valladolid, Jerónimo Morillo, 1623
- V. Valladolid, Juan Lasso de las Peñas, 1629
- VI. Florencia, Brignone, 1702 (Traducción al latín)

Primera y Segunda Parte de la Curia Filipica

-
- I. Madrid, Carlos Sánchez 1644
 - II. Madrid, Melchor Sánchez, 1652
 - III. Madrid, Melchor Sánchez, 1657
 - IV. Madrid, Mateo Llanos, 1659
 - V. Madrid, Melchor Sánchez, 1669
 - VI. Madrid, Imprenta Real, 1684
 - VII. Madrid, Jerónimo de Estrada, 1700
 - VIII. Madrid, Viuda de Juan García Infanzón, 1717
 - IX. Madrid, Francisco del Hierro 1725
 - X. Madrid, Manuel Fernández, 1733
 - XI. Madrid, Herederos de Juan García Infanzón, 1736-1739
 - XII. Madrid, Herederos de la Viuda de Juan García Infanzón, 1747
 - XIII. Madrid, Eugenio Biejo, 1753
 - XIV. Madrid, Herederos de la Viuda de Juan García Infanzón, 1761
 - XV. Madrid, Juan de San Martín, 1767
 - XVI. Valencia, Francisco Berton, 1770
 - XVII. Madrid, Pedro Marín, 1770
 - XVIII. Madrid, Pedro Marín, 1776
 - XIX. Madrid, José Doblado, 1778
 - XX. Madrid, José Doblado, 1783
 - XXI. Madrid, Ramón Ruiz, 1790
 - XXII. Madrid, Ramón Ruiz, 1797
 - XXIII. Madrid, Real Compañía de Impresores y Libreros, 1825
 - XXIV. Madrid, Imprenta de la Compañía General de Impresores y Libreros, 1841
 - XXV. París, Librería de Rosa y Bouret, s. a.

Examinades les edicions de les quals tenim coneixement mercès altre cop al treball d'En Lohman, pararem atenció a la primera edició del *Laberinto*... i la compararem amb l'única traducció al llatí realitzada a Florència per Brignonci l'any 1702.

Encetarem la comparativa amb un fragment del *Laberinto de comercio terrestre y naual*...

“37 Natural se dize el nacido en el Reyno, e hijo de padre nacido en el, o que en el aya contraydo domicilio, y demas dello vivido alli diez años, con que si el padre siendo nacido y natural en el Reyno estando fuera del ocupado en servicio del Rey, o por su mandado, o de passo, y sin contraer domicilio, huviere algun hijo, este tal sea auido por natural del Reyno: y esto se entienda en los hijos legitimos, o naturales: pero en los espurios las calidades, que conforme a lo susodicho se requieren en los padres, han de concurrir en las madres, asi lo dize una ley Recopilada, que explican Azevedo, y Salzedo. Y nota que si el extranjero del Reyno en el huviere algun hijo antes de constituyr alli domicilio, y vivir los diez años, despues de constituydo, y cumplidos, el tal hijo se dize natural del Reyno, como lo advierten Azevedo, y Salzedo. Y si el natural del Reyno, o auido por tal, se fuere del a vivir a otro estraño, donde constituyere domicilio, si despues pretendiere ser natural del Reyno, no se dize serlo segun Gregorio Lopez seguido por Azevedo, y Salzedo. Notese mas, que los nacidos en el Reyno de Navarra se reputan por naturales del Reyno, por particular concesion Real hecha en el Pardo a 28 de Abril, año de mil y quinientos y cinquenta y tres, que refieren Olano, Burgos de Paz, y Salzedo, diziendo asi aver sido juzgado, y praticarse. Aunque los nacidos en el Reyno de Aragon son extranjeros, porque aunque supuesto en la Corona Real, y juntado a ella, no fue en modo de natural, sino de su propio, y primer estado, y fuerça en que quedo, rigiendose por sus propias leyes y costumbres, como en propios terminos lo dize Diego Perez diziendo asi aver sido juzgado, a quien ellos sigue Salzedo, alegando muchos, conforme a lo qual, lo mismo que de los Aragoneses, por la misma razon se ha de dezir de los Portugueses, en los quales se pratico asi en la composicion de los extranjeros de las Indias, en que fueron compuestos como tales.”[2]

Seguint al mateix *Laberinto comercial terrestre y naval*... al llibre tres titulat *Comercio naval* al punt setze ens descriu:

“16 Lo que se puede sacar o no, para el Reyno de Aragon.”[3]

A la descripció del punt setze:

“16 Mas pueden sacarse de Reyno para el de Aragon, por la union dellos en una Corona todos los mantenimientos, bestias, y ganados, y otras mercaderias de qualquiera calidad que sean, aun que para otros Reynos sea vedado, salvo la moneda, que esta no se puede sacar ni aun para aquel segun una ley de recopilacion, ni carne, ni pan, conforme otra ley mas nueva della.”[4]

Arribats aquí, examinarem l'obra editada i traduïda al llatí l'any 1702 per Petrum Antonium Brigonci. N'agafarem el primer fragment presentat del *Laberinto...* i observarem com tradueix el text *En Brigonci des de Aunque los nacidos en el Reyno de Aragon*.

“...Quamquam nati in Regno Tarraconensis, scilicet Arragoniae sunt extranei, quia, quamvis collocatum fuerit in Regina Corona, atque illi unitum, non fuit id ratione naturalis, sed ratione sui proprii, & primi status, & potestatis, in qua remansit, quum regatur propriis legibus, & institutis, ut in propriis terminis dicit Didacus Perez in l. 18. tit. 3. lib. 1. Ordin. veteris in gloss, Que ningun estranero, asserens hoc modo fuisse iudicatum, quem in iisdem sequitur Salzed. Ubi supra, num 24 multos allegans; secundum quam sententiam, idem quod de Tarraconensibus, sive Arragoniis, eadem ratione dicendum videtur de Lusitanis, sive Portugensibus, cum quibus ita actum fuit in compositione extrancorum Indiarum, in qua compositum, transactumque cum iis fuit, tanquem talibus.”[5]

Fixem-nos com tradueix el punt setze del llibre tres, capítol sis, del comerç naval tant en el titulat com en la descripció:

“Quid extrahi possit, aut non possit pro Regno Aragonie, num. 16”[6]

“Extrahi autem possunt ex Regno ad Regnum Aragoniae, quum ea in unam coronam conjuncta fuerint, omnia ad victum necessaria, bestiae, pecora, & aliae merces cujuscumque qualitis, licet ad alia Regna extrahi prohibeantur, praeter monetam, quae extrahi non potest, necquidem ad illius Regnum, l.30.tit.18.lib.6.recopil. nec etiam carnis, aut panis, l.29tit.16.lib.6.recop.”[7]

Tal com ha estat dit per Guillermo Lohman, l'obra *Laberinto de comercio terrestre y naval...* fou l'únic tractat de Dret mercantil espanyol fins començament segle XIX, i s'estudiava a tota universitat espanyola. També som coneixedors que de les sis edicions del *Laberinto...* totes s'editaren en castellà menys la de 1702 que fou traslladada a la llengua llatina per Petrum Antonium Brigonci. S'entén que l'any 1702 es traduís l'obra d'En de Hevia *Laberinto...* del castellà al llatí, per d'aquesta manera internacionalitzar-la, ja que si algun estranger no avesat a la llengua castellana volgués aventurar-se en el Dret mercantil espanyol ho pogués fer sense cap tipus de problema. És cert que a principis del XVIII el llatí ja no gaudia de l'esplendor passat, però s'ha d'entendre que l'obra d'En de Hevia estava destinada a un públic erudit.

Vist tot plegat, ens sobta observar com allà on escriu *En de Hevia aunque los nacidos en el Reyno de Aragon son extrangeros*, a l'hora de realitzar la traducció *En Brigonci* ens ho farà com *quamquam nati in Regno Tarraconensis, scilicet Arragoniae sunt extranei*. I allà on *En de Hevia* hi diu *lo mismo que de los Aragoneses*, per la misma razon se ha de dezir de los Portugueses, a la traducció llatina es llegeix *idem quod de Tarraconensibus, sive Arragoniis, eadem ratione dicendum videtur de Lusitanis, sive Portugensibus*. De la mateixa manera, *En Brigonci* ens adverteix a la seva traducció que *Tarraconensibus sive Arragoniis*, és a dir, que «els tarragonesos o els aragonesos», donant a entendre que són la mateixa cosa, i que *Regnum Tarraconensis* és el regne d'Aragó. El mateix *Brigonci*, allà on *En de Hevia* ens enuncïava lo que se puede sacar o no, para el Reyno de Aragon i dins la descripció del capítol mas pueden sacarse de Reyno para el de Aragon... *En Brigonci* traduirà el text sense cap tipus d'advertència, ja que entenem ho feu prèviament com hem vist, i ho traslladarà al llatí tal com en castellà, *quid extrahi possit, aut non possit pro Regno Aragonie i extrahi au tempos sunt ex Regno ad Regnum Aragoniae...*

Per cloure aquesta breu comunicació, ens farem la pregunta que pertoca. Per què *En Brigonci*, a principis del segle XVIII —recordem que la traducció del *Laberinto...* és de 1702— té la necessitat d'advertir al lector que *Tarraconensibus sive Arragoniis*, és a dir, que *Tarragonesos o Aragonés* és el mateix? I per què ens descriu a l'hora de traduir el text d'En de Hevia un *Regnum Tarraconensis*?

Si aquestes al·lusions a una realitat institucional tarragonina fossin un cas aïllat ens podríem acostumar amb la reflexió que *En Brigonci* fou un melancòlic humanista que rememorava una Hispania *Tarraconense*. Però tal com el lector podrà comprovar en els enllaços que adjuntem dels nostres treballs anteriors, lluny de tractar-se d'una puntual melancolia humanista, cal parlar d'un regne de Tarragona d'amoïnadora persistència en la documentació. A la memòria col·lectiva, i almenys des del segle XIV —que és quan tenim les primeres referències documentades— fins a principis segle XVIII, com acabem de veure, determinats autors tenien la necessitat d'advertir al lector que el Regne d'Aragó era el Regne de Tarragona. I en conseqüència ens demanem: com és que calia fer aquesta precisió, com si en determinats cercles o països hom conegués el regne de Tarragona però no pas cap regne d'Aragó? I per què els historiadors catalans actuals obvien o silenciaven tota la documentació que anem trobant sobre l'existència d'un regne de Tarragona?

IVAN GIMENEZ

Bibliografia:

GUILLERMO LOHMAN VILLENA, Entorno de Juan de Hevia Bolaños. -- Madrid: Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, 1961.

JUAN DE HEVIA BOLAÑOS, Laberinto de comercio terrestre y naval: donde breve y compendiosamente se trata de la mercancia y contratacion de tierra y mar, vtil y prouechoso para mercaderes, negociadores, nauegantes, y sus consulados, ministros de los iuizios, professores de derechos, y otras personas, En Lima, Francisco del Canto, 1617.

Joannis de Hevia Bolani Labyrinthus commercii terrestres et navalis: in quo breviter agitur de mercatura, & negociatione terrestri, atque maritima-- / e patrio hispano idioma in latinum versus, Florentiae : Typis Regiae Celsitudinis, apud Petrum Antonium Brigonci., 1702

JOSE MARIA MUÑOZ PLANAS, Defensa y elogio de Juan de Hevia Bolaños, primer mercantilista español, Revista de derecho mercantil, ISSN 0210-0797, Nº 241, 2001, págs. 1109-1188.

SANTOS M. CORONAS GONZALEZ, Hevia Bolaños y la "Curia Philippica", Anuario de historia del derecho español, ISSN 0304-4319, Nº 77, 2007, págs. 77-93.

CARLOS VARGAS VASSEROT, La evolución histórica del derecho mercantil y su concepto, <http://hdl.handle.net/10835/1199>

JESUS RUBIO, La doctrina del fletamento en Hevia Bolaños, Anuario de historia del derecho español, ISSN 0304-4319, Nº 15, 1944, págs. 571-588.

Articles relacionats:

<https://www.inh.cat/articles/Teories-i-opinions-respecte-a-l'origen-del-nom-Arago-.Breu-recorregut-historiografic>

<https://www.inh.cat/articles/Breu-recull-d'autors-que-anomenen-al-rei-i-regne-d'Arago-com-Tarragona>

<https://www.inh.cat/articles/L'orde-militar-dels-cavallers-tarraconenses>

<https://www.inh.cat/articles/Substitucio-de-Tarragona-per-Arago-part-I->

Vídeos relacionats:

<https://www.inh.cat/arxiu/vid/Cicle-primavera-2019/Ivan-Gimenez-Els-comtes-reis-de-Barcelona-i-T-arragona>

Notes bibliogràfiques:

[1] GUILLERMO LOHMAN VILLENA, Entorno de Juan de Hevia Bolaños. -- Madrid: Instituto Nacional de Estudios Jurídicos, 1961.

[2] JUAN DE HEVIA BOLAÑOS, Laberinto de comercio terrestre y naval: donde breve y compendiosamente se trata de la mercancia y contratacion de tierra y mar, vtil y prouechoso para mercaderes, negociadores, nauegantes, y sus consulados, ministros de los iuizios, professores de derechos, y otras personas, En Lima, Francisco del Canto, 1617, p.16

[3] JUAN DE HEVIA BOLAÑOS, Op. Cit., p.677

[5] Joannis de Hevia Bolani Labyrinthus commercii terrestri et navali: in quo breviter agitur de mercatura, & negociatione terrestri, atque maritima-- / e patrio hispano idiomate in latinum versus, Florentiae: Typis Regiae Celsitudinis, apud Petrum Antonium Brigonci., 1702, p.7.

[6] Op. Cit., p.33

[7] Op. Cit., p.35

Tercer article de l'Ivan Giménez sobre textos que demostren l'existència d'un 'Regnum tarraconensium' que hom mira de substituir per 'Reino de Aragón'. Per què els estudiosos silencien tota al·lusió a aquest 'regnum Tarraconensium' i només esmenten el 'reino de Aragón'?

Regnum Tarraconie et Catellonie

Enric Cock i la seva obra Anales del año 1585...

Enric Cock fou un dels més importants humanistes de la cort del rei Felip I d'Aragó i II de Castella. La majoria d'historiadors que han intentat aproximar-se als orígens d'En Cock s'han topat amb un buit documental i no tenen cap tipus de document on recolzar-se abans de la seva arribada a sòl hispà succeïda l'any 1574. El professor d'investigació del CSIC Alfredo Àlvar Ezquerro en el seu estudi Enrique Cock. Humanista, corógrafo de Madrid, cronista de los archeros reales, ens ubica la ciutat natal d'En Cock a Gorkum (actual Gorinchem), a Batavia[1]. A Roma s'instal·là el 1573 i va aprendre les tasques de Notari Apostòlic amb En Gaspar Hoyer. Com dèiem, l'any 1574 arribà a territori castellà i es posà a les ordres de la Duquesa de Feria. Sota la seva protecció començà a recórrer la península ibèrica amb la finalitat de realitzar una Descripció d'Espanya. L'any 1575 va entrar al servei del Bisbe de Cadis, D. Garcia de Haro, fins al 1579 que retornà a treballar, aquesta vegada, sota el mecenatge del II Duc de Feria. L'any 1582, degut a algunes desavinences amb el nou Duc de Feria, decideix d'abandonar el seu servei. El nou protector d'En Cock l'any 1583 fou el secretari reial dels flamencs d'Ennetières. Finalment gràcies a la intervenció del seu nou protector pren possessió d'una plaça a la cort del monarca Felip com Archer Real l'any 1584 fins a la seva mort el 31 d'Octubre de 1598.

El franco-espanyol Eugenio de Ochoa y Montel (1815-1872) l'any 1844 edità el seu Catálogo razonado de los manuscritos españoles existentes en la Biblioteca Real de París. En de Ochoa ens informava que a la Biblioteca Reial de París hi ha un manuscrit d'En Cock—fins aquella època no editat—que duu per títol Anales del año ochenta y cinco en el qual el rey católico de España don Felipe, con el príncipe don Felipe, su hijo, fue a Monzón a tener las cortes del Reino de Aragón.

La descripció que En de Ochoa fa del manuscrit és: Manuscrito en 4.º. en papel, mal conservado, hojas 341, letra cursiva, siglo XVI, forrado en pergamino[2]. Segueix anotant que este manuscrito, que presumo sea autógrafo, está en latin y en castellano, la primera carilla de cada folio en esta lengua, y la segunda en un latin bastante bárbaro. Hay en la obra muchos versos, la mayor parte traduccion del latin...[3], i continua unes línies més avall dient que esta obra está incompleta: de las tres últimas hojas solo se halla el texto latino, lo que parece indicar que el autor escribiría primero su obra en esta lengua. Hay al fin bastantes hojas en blanco[4].

La primera edició impresa de la qual es té constància fou la que veié llum l'any 1876 a mans de l'hispanista francès Alfred Paul Victor Morel-Fatio (1850-1924) i de l'arxiver i historiador madrileny Antonio Rodríguez Villa (1843-1912). Aquests van titular l'obra *Relación del viaje de Felipe II a Zaragoza, Barcelona y Valencia*[5]. A la seva introducció ens tornen a asseverar, com ja ens anunciava En de Ochoa, que l'obra manuscrita realitzada per En Cock fou redactada en dues llengües, llatina i castellana. És a dir, tant per En de Ochoa, com per En Morel-Fatio i per En Rodríguez Villa, el redactat primigeni fou autògraf i les llengües que va emprar En Cock foren el llatí i el castellà. Fins a dia d'avui no hem sabut trobar cap altre font impresa posterior a la de l'any 1876 (a excepció de facsímils) per poder estudiar l'obra d'En Cock. La gran majoria d'historiadors i investigadors que referencien l'obra del flamenc ho fan citant l'edició impresa de 1876.

En de Ochoa, a l'hora d'informar el títol del manuscrit autògraf d'En Cock, ho farà en la seva versió castellana obviant la llatina. De la mateixa manera En Morel-Fatio i En Rodríguez Villa només en transcriuran la versió castellana deixant de banda, altra vegada, la llatina. És a dir, tot aquella persona que vulgui examinar en la seva totalitat la versió llatina de l'obra d'En Cock forçosament ha d'anar a parar al manuscrit de París.

Gràcies al projecte MCEM (Manuscrits Catalans de l'Edat Moderna) de l'Institut d'Estudis Catalans, el qual segons la pròpia descripció que en fan neix amb l'objectiu de proporcionar a l'investigador un catàleg en línia de manuscrits en qualsevol llengua produïts als països de parla catalana de l'antiga Corona d'Aragó durant l'Edat Moderna, que permeti establir comparacions, descobrir continuïtats i constatar trencaments amb la baixa Edat Mitjana, i intuir novetats dels moviments preromàntic i romàntic[6], tenim constància —sense la necessitat d'anar a París— d'alguns fragments de la versió llatina del manuscrit d'En Cock. D'entre aquests fragments ens transcriuen el títol en llatí —i cal que recordem que la versió llatina fou escrita amb anterioritat a la castellana—.

Tot seguit extractem part de la descripció informativa que apareix a la base de dades del MCEM respecte al manuscrit:

Id MCEM: 1291

Ciutat: París

Biblioteca/Arxiu: Bibliothèque Nationale de France

Signatura: Ms. Espagnol 272

Signatures antiques: Suppl. franc., n. 1126

Data: XVI ex.

Llengua: Castellà, llatí

Suport: Paper

Mides: 205 × 152 mm

Folis: F. 1-349 + [1-20]

Copista: Autògraf

Enquadernació: Pergamí flexible

Llom: "Vol. 46"

Procedència:

Estat de conservació: Alguns folis afectats per la humitat

Ornamentació: Notes marginals fetes pel mateix copista i autor de l'obra

Matèries: Dietaris i memòries, Relacions i gasetes

Autor: Enric Cock (doc. 1580-1590)

Títol: *Anales del año 1585, en el cual el rey católico de España don Felipe, con el príncipe don Felipe su hijo, se fue a Monzón a tener las cortes del Reino de Aragón, compuestas por Enrique Cock*

Ens queda per mostrar els blocs «contingut» i «observacions». Per no allargar-nos innecessàriament, ens fixarem en l'apartat 2, el 4a i 4b del bloc «contingut»:

[2] F. 2: "*Annales anni octuagesimi quinti quo Philippus Hispaniarum rex Catholicus cum Philippo filio iuventutis principe Montionem petiit Tarraconensium regni curiam celebraturus*". "Authore Henrico Coquo Gorco minonotario apostolico et ex equestri regii corporis custodia gaesifero". "*Anales del año ochenta y cinco en el qual el rey cathólico de España don Philipe con el príncipe don Philipe su hijo se fe a Monçón a tener las cortes del reino de Aragón*". "Compuestas por

[4a] F. 7v-349v: "Annales anni 1585". Inc.: "Rationi congruum esse censebunt qui christianae religioni inhaerent vt qui viam regis Philippi in regnis Tarraconensium, veritatem historiae vitamque Philippi, principis nostri, posteritati mandare". Expl.: "decimoquinto cal. Sub vesperum senatoria domus caepit incendium pati atque acriter conflagrare inciis omnibus quomodo".

[4b] F. 8-346: "Anales del año 1585". Inc.: "Todos que son de la religión christiana dirán que es razón que queriendo yo dar principio al camino del rey don Philipe en los reynos de Aragón a la verdad de la historia y a la vida de don Philippe nuestro príncipe, lo comience del que es verdadero camino, verdad y vida, porque no hay entendimiento ni sabiduría ni ingenio ni don alguno que no baxe del alto y venga del Padre de la luz". Expl.: "como consta por una inscripción en el portal d'ella donde ay los siguientes versos". Versió inacabada, menys completa que la llatina.[7]

Com es pot comprovar, si només estudiem la descripció d'En de Ochoa (1844) i l'edició impresa de 1876 d'En Morel-Fatio i En Rodríguez Villa, hom conclouria que el regne d'Aragó, per En Cock havia de ser el regni d'Aragonie. Però si resseguim la versió llatina d'En Cock, és del tot inqüestionable que per al flamenc, el regne d'Aragó era el regni Tarraconensium. I les preguntes que es deriven d'aquesta constatació, de bell nou, s'apilonen: per què ningú no ha fet mai cap comentari sobre la diferència de nomenclatura entre el text llatí d'En Cock i la seva traducció castellana? Per què En Morel-Fatio i En Rodríguez Villa silencien tota al·lusió a un regni Tarraconensium i només esmenten el reino de Aragón? És possible que cap historiador acadèmic de casa nostra, en les seves recerques i investigacions, no hagi trobat mai cap referència a un regne de Tarragona? De debò no n'han trobat mai cap? Com és que els investigadors amateurs de l'INH no parem de trobar-ne? I si els nostres acadèmics s'han topat alguna vegada amb un regnum Tarraconensium en els documents, per què no l'han tret mai a col·lació, ni que sigui per desmentir-lo? Finalment, per posar límit a aquest eixam interminable de preguntes sense resposta, cal que ens plantejem quina realitat institucional hispànica tenien al cap tots aquests viatgers, cronistes, arxivers, escriptors... com el mateix Enric Cock, quan escriuen Tarraconensium regni per referir-se a allò que la història actual ens ha ensenyat a anomenar Corona o Reino de Aragón.

Ivan Giménez

26/08/2019

Articles relacionats:

<https://www.inh.cat/articles/Teories-i-opinions-respecte-a-l'origen-del-nom-Arago-.Breu-recorregut-historiografic>
<https://www.inh.cat/articles/Breu-recull-d'autors-que-anomenen-al-rei-i-regne-d'Arago-com-Tarragona>
<https://www.inh.cat/articles/L'orde-militar-dels-cavallers-tarraconenses>
<https://www.inh.cat/articles/Substitucio-de-Tarragona-per-Arago-part-I>
<https://www.inh.cat/articles/Substitucio-de-Tarragona-per-Arago-part-II>

Vídeos relacionats:

<https://www.inh.cat/arxiu/vid/Cicle-primavera-2019/Ivan-Gimenez-Els-comtes-reis-de-Barcelona-i-Tarragona>

Notes bibliogràfiques:

[1] ALFREDO ALVAR EZQUERRA, "Enrique Cock. Humanista, corógrafo de Madrid, cronista de los archeros reales"; web <http://humanismoyhumanistas/enrique-cock-biografia>, ISBN: 978-84-695-0937-1, p.6.

[2] EUGENIO DE OCHOA Y MONTEL, Catálogo razonado de los manuscritos españoles existentes en la Biblioteca Real de París: seguido de un suplemento que contiene los de las otras tres bibliotecas públicas; Impr. Real, Madrid, 1844, p.83

[3] Ídem

[4] Ídem

[5] ALFRED PAUL VICTOR MOREL-FATIO, ANTONIO RODRIGUEZ VILLA, Relación del viaje hecho por Felipe II, en 1585, á Zaragoza, Barcelona y Valencia; Imprenta Estereotipia y Galv.^a de Aribau y C.^a, Madrid, 1876.

[6] Eulàlia Duran (dir.); Maria Toldrà (coord.), MCEM - Manuscrits catalans de l'Edat Moderna [26/08/2019]

[7] Id. MCEM: 1291

uart article de l'Ivan Giménez. Un nou exemple de 'Tarraconie et Cathelonie regnum' a l'any 1503.

Reg.Tarraconie et Catellonie

Jacopo Filippo Foresti da Bérghamo i el seu Supplementum chronicharum...

L'obra titulada Supplementum chronicharum orbis ab inicio mundi usque ad annum 1482 libri XV fou realitzada per l'agustí italià Jacopo Filippo Foresti da Bérghamo (1434-1520) i s'estampà a Venècia a la impremta de Bernardinus Benalius l'any 1483. Es van produir diverses reedicions i la de l'any 1503 a Venècia va ser la primera a incloure el descobriment d'Amèrica per part d'En Colom. Les edicions anteriors, impreses a Venècia, 1483; Brescia, 1485; Venècia, 1486, 1490 i 1492, a l'hora de descriure l'Hispaniarum Regnum ens deien:

Hispaniarum regnum his temporibus Isidoro teste a Tubal Phalech filio ortumen Il manque ex Armenia egressus primus Hispaniarum regnum obtinuit: ubi sedem sibi constituit hec primo Hiberie nomen accepit. Regio quippe Europe est que a montibus pyreneis incipiens i per columnas Herculis circuiens usque in Borealem oceanum protenditur: ita ut omnia in eo circuitu ad Hispaniam spectens. Cuius magnitudo ut Apianus clarissimus historicus ait multa est i incredibilis in una regione. Becem namque milibus stadiis eius latitudo commensuratur Longitudo vero prorsus eadem cernitur. Illamque postea diverse gentes i variis nominibus cognominate inhabitant. Quin i fluvios plures navigabiles continet: minoresque alios diversos i quamplurimos un illos defluentes. Terra quoque ferat frumenti: vini: olei: auri: gemmarumque: atque metallorum omnium. Insuper homines bellicosissimos gignit equosque velocissimos. Refert Varro in hispaniis equas quasdam ex vento concipere: co que cursu tam veloces existant ut merito exventis concepti fuisse ferantur. Hec regio inter Africam i Galliam sita est a septentrione pyreneis montibus clausa: reliquis partibus undique mari clausa. In eam interfluunt quattuor magna flumina. Bithis: Mineus: Iberus: i Tagus autem trabens. Habet hispania sex provincias. Taraconensem: carthaginensem: Lusitaniam: Galathiam: Beticam: i Tingitanam. Ca primo ut diximus Iberia ab Ibero fluvio cognominata fuit. Postea ab Hespero Atlantis fratre Hesperia: ultimo ab Hispali civitate que maxima Hispania nuncupata est. Cuius urbis accolae Cesar graviter increpuit: que Gneo i sex filiis magni Pompei faverant. Nec a romanis unquam domari potuit: quoad ab Octaviano Augusto in provinciam redacta. In ea Seriocules victum nobilibus privavit armentis dicente Seneca.

L'edició veneciana ampliada de 1503, aleshores, presenta una novetat quan parlem de les províncies que habet hispania:

Habet sex provincias Taraconensem: Carthaginensem: Lusitaniam: Gallitiam: Beticam: & Celtiberiam: Haec eadem: prius hiberia: ab hiberno amne: cognominata fuit: Postea ab Hespero: Athlantis fratre: hespia: ultimo: ab hispali civitate quam maxia: hispania est nuncupata: in ea populi celebriores: vascones cantabri: & celtiberi: sunt: in eaque em: Navarae regnum: versus septentrionem: versus autem orientem: e Taraconiae & Catheloniae regnum: in lusitania vero que oceano occidentali alluitur: e regnum Portugaliae...

[Al marge dret: Navariae regnum Taraconiae lusitaniae Granate Regnum]

Observem com en augmentar la informació respecte a Hispania, a l'hora de referir-se al regne d'Aragó ho fan com a Taraconiae & Catheloniae regnum.

A l'edició del 1513 a Venècia s'imprimí novament l'obra d'En Foresti en la seva versió augmentada i notarem com la informació es manté, amb una lleugera variació a l'hora d'escriure Tarraconia i és que ho fan només amb una "r":

Habet sex provincias Taraconensem: Carthaginensem: Lusitaniam: Gallitiam: Beticam: & Celtiberiam: Haec eadem: prius hiberia: ab hiberno amne: cognominata fuit: Postea ab Hespero: Athlantis fratre: hespia: ultimo: ab hispali civitate quam maxia: hispania est nuncupata: in ea populi celebriores: vascones cantabri: & celtiberi: sunt: in eaque em: Navarae regnum: versus septentrionem: versus autem orientem: e Taraconiae & Catheloniae regnum: in lusitania vero que oceano occidentali alluitur: e regnum Portugaliae...

[Al marge dret: Navariae regnum Taraconiae lusitaniae Granate Regnum]

Cal fer notar que totes les edicions esmentades fins ara són en el llenguatge universal de l'època, el llatí. Al llarg dels anys, però, l'obra es traduirà com a mínim a dues llengües vernacles, la italiana i la castellana. De fet, abans de ser augmentada la versió llatina de l'any 1503, veié la llum una traducció a l'italià el 1491, també a Venècia. D'ençà de l'ampliació de 1503, es realitzaren diverses edicions en italià i una en castellà.

La primera estampació de la versió de 1503 en italià es produí l'any 1524 a Venècia. Tenim constància que se n'imprimiren com a mínim dues edicions més a Venècia als anys 1535 i 1553. Totes les edicions traduïdes a l'italià que hem pogut estudiar, en arribar a la descripció d'Hispania, ho faran respectant el text llatí:

Et questa Spagna ha in se sei provincie: cioe Tharaconense, Carthaginense, Lusitania, Galathia, Bethica: & Tingintana. Et quella primo come habiamo dicto Iberia da Ibero fiume sunoiata: puoi da Hesperofigliolo de Athlante: over fratello: su chiamata Hesperia. Ultimamente dalla cita Hispale i Spagna grandissima suno lata Spagna. In questa ti populi piu celebrati sono li Vasconi: li Cantabri: & li Celtiberi: & in questa e lo regno di Navarra verso lo Septentrione: verso Loriente lo regno de Tarraconia: & de Cathelogna. In Lusitania: la quale dal Oceano occidentale se bagna glie lo regno de Portogallo...[1]

[Al marge esquerra: NavarraCathelognaLusitaniaGranata]

La variació més significativa comparada amb la llatina és que al marge esquerre, a l'hora d'informar al lector del contingut del fragment en qüestió, en comptes d'escriure Tarraconia ho substituiran per Cathelogna.

Som coneixedors que a partir de l'edició ampliada de 1503, tant si analitzem l'obra llatina com la traduïda a l'italià, en la descripció d'Hispania apareix amb normalitat el regnum Tarraconiae & Cathaloniae. Però, quina edició s'emprà per realitzar la versió castellana?

El valencià Narcís Vinyoles traduí al castellà el Supplementum chronicharum amb el nom de Suma de todas las Cronicas del mundo llamado en latin Suplementu[m] Cronica[rum]. L'estampació és dugué a terme a València, l'any 1510, a la impremta d'En Jorge Costilla. Dissortadament, l'edició emprada per En Vinyoles fou anterior a 1503 ja que descriu les sis províncies d'Hispania tal com en les primeres edicions abans de ser augmentada. Tot seguit mostrem el text:

...y esta españa tiene en si seysprovincias es a saber Tarraconenses/ Cartaginenses/ Lusitanii/ Galacia/ Betica y Tinguirana: y aquella como primero havemos dicho Iberia de Iberorio fue nombrada despues de Espero fijo de Atalante o verdaderamente hermano fue nombrada Esperia. Ultimamente de la ciudad Yspale en españa grandissima fue nombrada España: y los hombres que en aquella cibdad estavan el Cesar gravemente los punio y castigo: porque havian favorecido Gneo y seys fijos del magno Pompeo y nunca de los romanos pudo ser amansada hasta que de Octaviano agusto fue reduzida en provincia y en aquella fue rey Berrionetergemino hombre de bestiares y cabañas de animales felicissimo: el qual siendo sobrado de aquellos fue de aquel de los mejores y mas nobles rabaños privado: del qual habla Seneca.

Com acabem de comprovar, En Narcís Vinyoles utilitzà la versió primerenca de l'obra d'En Foresti, i per tant, no sabrem mai com hauria traduït el text allà on les versions llatines i italianes hi descriuen un regne de Tarragona i Catalunya. Però sí que sabem que per En Foresti i per tots els impressors, editors i traductors de les reedicions posteriors al 1503 del Supplementum... tenien ben clar que l'anomenat "regne d'Aragó" era el regne de Tarragona i Catalunya.

IVAN GIMENEZ

31/08/2019

Articles relacionats:

<https://www.inh.cat/articles/Teories-i-opinions-respecte-a-l'origen-del-nom-Arago-.Breu-recorregut-historiografic>
<https://www.inh.cat/articles/Breu-recull-d'autors-que-anomenen-al-rei-i-regne-d'Arago-com-Tarragona>
<https://www.inh.cat/articles/L'orde-militar-dels-cavallers-tarraconenses>
<https://www.inh.cat/articles/Substitucio-de-Tarragona-per-Arago-part-I>
<https://www.inh.cat/articles/Substitucio-de-Tarragona-per-Arago-part-II>
<https://www.inh.cat/articles/Substitucio-de-Tarragona-per-Arago-part-III>

Vídeos relacionats:

<https://www.inh.cat/arxiu/vid/Cicle-primavera-2019/Ivan-Gimenez-Els-comtes-reis-de-Barcelona-i-Tarragona>

Notes bibliogràfiques:

[1] JACOPO FILIPPO DA BERGAMO, Supplementum supplementi delle croniche del ... padre Iacobo Philippo del ordine Heremitano..., per Bernardino Bindone, 1535, f.XVIIr.